

Försvarshögskolan

Självständigt arbete (30 hp)

Författare		Program/Kurs
Oskar Stenberg		HOP 2 / SA Krv
Handledare		Antal ord: 11 410 Bilagor: 1453 ord
Johan Wennström		Kurskod
		2UK045
<p><i>Officersprofessionalisering i praktiken</i></p> <p><i>En idealtypsanalys av professionaliseringslogiker i flygvapnet</i></p>		
<p>This thesis examines how military professionalization is realized in the everyday practice of Swedish Air Force officers. Situated within war studies, the study explores how professional expertise is developed and sustained through the interaction of formal education, organizational conditions, and service demands. Empirically, the thesis draws on a qualitative case study at Blekinge Air Wing, using semi-structured interviews. The material is analyzed through an ideal-type approach, identifying three professionalization logics: practice-driven professionalization, education-driven professionalization, and professionalization through expected expertise. These logics are subsequently related to Karl Ydén's tentative model for analyzing military professionalism, applied as a diagnostic tool to identify patterns of fit and misfit between education, occupational practice, and organizational expectations of expertise. The findings contribute a practice-oriented analytical approach for studying Military Education (PME) in organizationally complex military settings.</p>		
<u>Nyckelord:</u>		
Military professionalization, Expertise development, Professional Military Education (PME)		

Innehåll

1. INLEDNING	4
1.1 OM STUDIENS UPPLÄGG	5
1.2 SYFTE OCH FORSKNINGSFRÅGA	6
1.3 STUDIENS BIDRAG TILL TIDIGARE FORSKNING	6
2. MILITÄR PROFESSIONALISERING SOM PRAKTIK: FORSKNINGSLÄGE	8
2.1 FRÅN PROFESSIONSTEORI TILL PRAKTIKNÄRA PERSPEKTIV	8
2.2 ORGANISATORISKA VILLKOR FÖR MILITÄR PROFESSIONALISERING.....	9
2.3 PME SOM INSTITUTION OCH PRAKTIK	10
3. TEORI.....	12
3.1 FIT-MODELLEN SOM ANALYSVERKTYG	12
3.2 TEORINS OPERATIONALISERING.....	13
4. DESIGN OCH METOD	15
4.1 FORSKNINGSDESIGN OCH ANALYTISK ANSATS	15
4.2 FALLVAL OCH ANALYTISK GENERALISERING	15
4.3 DATAINSAMLING.....	16
4.4 URVAL OCH EMPIRISKT SAMMANHANG	17
4.5 ANALYSPROCESS OCH IDEALTYPBILDNING	17
4.6 KVALITET, RÄCKVIDD OCH FORSKARPOSITION	20
4.7 FORSKNINGSETIK	21
5. ANALYS OCH RESULTAT.....	23
5.1 PRAKTIKDRIVEN PROFESSIONALISERING	23
5.2 UTBILDNINGSDRIVEN PROFESSIONALISERING	25
5.3 PROFESSIONALISERING GENOM FÖRVÄNTAD EXPERTIS.....	27
5.4 PROFESSIONALISERINGSLOGIKERNAS SAMSPEL I SYNTES	29
6. DISKUSSION.....	33

Kurs 2UK045

6.1	PROFESSIONALISERINGSLOGIKER I RELATION TILL MILITÄR PROFESSIONSFORSKNING	33
6.2	UTBILDNING, PME OCH PROFESSIONALISERING I BEFATTNING	34
6.3	ORGANISATORISKA VILLKOR, FÖRVÄNTNINGAR OCH PROFESSIONELL EXPERTIS	34
6.4	METODOLOGISKA FÖLJDER OCH STUDIENS RÄCKVIDD	35
7.	SLUTSATSER OCH IMPLIKATIONER.....	35
7.1	IMPLIKATIONER FÖR OFFICERSPROFESSIONEN OCH ÄMNET KRIGSVETENSKAP	37
7.2	VIDARE FORSKNING OCH IDENTIFIERADE KUNSKAPSBEHOV	37
	REDOVISNING AV GENERATIV AI OCH AI-ASSISTERANDE VERKTYG I SKRIVPROCESSEN	37
	LITTERATUR OCH REFERENSFÖRTECKNING	39
	BILAGA 1 – INTERVJUGUIDE.....	41
	BILAGA 2 – ANALYSLOGG: FRÅN EMPIRI TILL IDEALTYP.....	46
Figurförteckning		
FIGUR 1 - ANALYTISK ILLUSTRATION AV FIT-MODELLEN.....		13
FIGUR 2- ANALYSPROCESS FRÅN EMPIRI TILL SYNTES		20
FIGUR 3 – FIT-ORIENTERING UTBILDNINGSDRIVEN IDEALTYP.....		30
FIGUR 4 - FIT-ORIENTERING PRAKTIKDRIVEN IDEALTYP		30
FIGUR 5 - FIT-ORIENTERING FÖRVÄNTAD EXPERTIS.....		31

1. Inledning

I den öppna militära debatten har skillnader mellan flygvapnets och arméns officersutbildning återkommande problematiserats. På plattformen Militär Debatt har detta exempelvis beskrivits genom metaforen ”Flygvapnets räkmacka”, vilken syftar på ett upplevt glapp mellan den utbildning flygvapenofficerare erhåller och de krav som ställs i deras krigs- och fredstida befattningar. I debatten hävdas att flygvapenofficerare i vissa avseenden saknar grundläggande militära färdigheter till följd av avsaknad av steg i utbildningsprogressionen.¹

Samtidigt förs motargument om att flygvapenofficerare tidigt tilldelas ett operativt ansvar och att tjänstgöring i befattning kan kompensera för skillnader i formella utbildningssteg.² Även om dessa resonemang i stor utsträckning bygger på anekdotiska jämförelser utgör debatten en empirisk illustration av en teoretiskt mer övergripande problematik: relationen mellan formell utbildning och den professionalisering som sker i praktiken. För ett militärt system som präglas av tillväxt, Nato-integration och ökad operativ intensitet blir därför frågan om hur professionell expertis formas i tjänsteutövning central, i synnerhet i relation till *Professional Military Education* (PME).³

Officerare kan förstås som del av samma profession, men tjänsteutövningens innehåll och de krav som ställs på expertis varierar mellan vapengrenar och funktioner. Detta blir särskilt tydligt i flygvapnet, där basofficerare verkar i operativt komplexa och tekniskt krävande miljöer och ofta bär ett omfattande ansvar som inte alltid motsvaras av tydligt avgränsade befattningsbeskrivningar. Att reducera dessa frågor till skillnader i utbildningsupplägg riskerar därför att förenkla en mer grundläggande problematik: professionalisering formas inte enbart genom formella utbildningssteg utan genom samspelet mellan utbildning, organisatoriska villkor och de krav som ställs i tjänstgöring. Hur professionell expertis utvecklas och legitimeras i detta

¹ FV-Kollega, ”Flygvapnets räkmacka”, *Militär Debatt*, 29 mars 2025, hämtad 9 februari 2026, <https://militardebatt.com/2025/03/29/flygvapnets-rakmacka/>

² Mõdi, ”Det är inte en kaptenskurs flygvapnet behöver”, *Taktisk.se*, 29 mars 2025, hämtad 9 februari 2026, <https://www.taktisk.se/2025/03/29/det-ar-inte-en-kaptenskurs-flygvapnet-behover/>

³ Karl Ydén och Hans Hasselbladh, *En kår på rätt kurs? En ESO-rapport om försvarets framtida kompetensförsörjning*, ESO 2010:1 (Stockholm: Finansdepartementet, 2010), s. 67.

samspel utgör därmed en central utgångspunkt för att förstå basofficerares professionalisering i praktiken.⁴

1.1 Om studiens upplägg

Inom forskningen om militär professionalism har analysen i ökad utsträckning rört sig bort från formell utbildning och institutionella normer⁵ och mot hur professionalism konstitueras i organisatorisk praktik.⁶ Inom PME-forskningen har spänningen mellan utbildningssystem och professionell utveckling i tjänst uppmärksamats, samtidigt som empiriska studier av hur professionalisering tar form i specifika organisatoriska sammanhang fortsatt är begränsade.⁷

I denna studie används begreppen professionalism och professionalisering som analytiska redskap för att undersöka hur militär yrkesskicklighet och professionell expertis utvecklas i praktiken, i relation till uppgifter, utbildning och organisatoriska villkor. Professionalisering förstås i denna studie som en process genom vilken officerare utvecklar och utövar expertis. Med stöd av Schön kan expertis förstås som praktikburen och situationsberoende, snarare än enbart som ett resultat av formell utbildning.⁸

Studien genomförs som en kvalitativ fallstudie av basofficerare vid Blekinge flygflottilj, baserad på semistrukturerade intervjuer. Materialet analyseras genom en idealtypisk ansats där återkommande mönster abstraheras till tre professionaliseringslogiker. Dessa relateras därefter systematiskt till Karl Ydén's tentativa modell för analys av militär professionalism, som används

⁴ Karl Ydén, "Unpacking the Concept of the Military Profession", *Defence Studies* 23, nr. 4 (2023): 165–186, s. 169–171.

⁵ Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil–Military Relations* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2002 [1957]); Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* (New York: Simon & Schuster, 2017).

⁶ Risa Brooks, *Beyond Huntington: U.S. Military Professionalism Today* (Carlisle, PA: U.S. Army War College Press, 2021); Don M. Snider, *Dissent and Strategic Leadership of the Military Professions* (Carlisle, PA: U.S. Army War College Press, 2008); Charles C. Moskos, "From Institution to Occupation: Trends in Military Organization", *Armed Forces & Society* 4, nr. 1 (1977).

⁷ Tamir Libel, "Professional Military Education as an Institution: A Short (Historical) Institutional Survey", *Scandinavian Journal of Military Studies* 4, nr. 1 (2021); Anders Enstad och Rune Hagen, *No Common Understanding? A Scoping Review of Professional Military Education in the Twenty-First Century* (Oslo: Norwegian Defence University College, 2025).

⁸ Donald A. Schön, *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action* (New York: Basic Books, 1983), s. 49, 54.

som ett diagnostiskt analysverktyg för att synliggöra mönster av *fit* och *misfit* mellan utbildning, tjänsteutövning och organisatoriska anspråk på expertis.⁹

För att underlätta läsbarheten benämns modellen i denna studie som *fit-modellen*, då dess analytiska kärna består i att synliggöra grad av överensstämmelse (*fit*) respektive bristande överensstämmelse (*misfit*) mellan dessa dimensioner. Modellens tre dimensioner benämns vidare som E (Education – formell utbildning), P (Practice – faktisk tjänsteutövning) och O (Organization – organisatoriska anspråk på expertis). Dessa beteckningar används genomgående i studiens figurer.¹⁰

Studien har även samhällliga och etiska implikationer. Försvarmaktens operativa effekt bygger på att expertis utvecklas och vidmakthålls på ett hållbart och planerbart sätt. Hur professionalisering formas i praktiken kan därför få betydelse för organisatorisk tillväxt och uthållighet, ansvarsfördelning och belastning på individen. Detta aktualiserar frågor om organisationens ansvar gentemot personalen samt statens ansvar för att säkerställa långsiktig militär förmåga.

1.2 Syfte och forskningsfråga

Syftet med studien är att bidra till krigsvetenskaplig forskning om militär professionalisering genom att analysera hur professionalisering tar form i basofficerarnas praktik inom svenska flygvapnet, genom att identifiera idealtypiska professionaliseringslogiker med fokus på spelet mellan formell utbildning, organisatoriska villkor och faktisk tjänsteutövning.

Forskningsfråga: *Vilka idealtypiska professionaliseringslogiker kan identifieras i basofficerarnas praktik, och vilka former av fit och misfit framträder mellan formell utbildning, tjänsteutövning och organisatoriska förväntningar på expertis?*

1.3 Studiens bidrag till tidigare forskning

Studien bidrar till krigsvetenskaplig forskning om militär professionalisering genom en praktisknära analys av hur professionalisering realiseras i basofficersbefattningar inom svenska flygvapnet. Genom idealtypsanalys identifieras idealtypiska professionaliseringslogiker och hur

⁹ Ydén, "Unpacking the Concept", s. 171–173.

¹⁰ *Ibid.*

professionell expertis utvecklas i samspelet mellan formell utbildning, organisatoriska villkor och tjänsteutövning.

Resultaten kan förstås som analytiskt generaliserbara i den mening att idealtyperna erbjuder analytiska verktyg som kan användas för att analysera professionalisering även i andra organisatoriskt komplexa officersroller. Därigenom bidrar studien till att belysa en empirisk forskningslucka inom PME- och professionaliseringsforskningen, där relationen mellan utbildningssystem och faktisk yrkespraktik i specifika organisatoriska kontexter fortsatt är relativt underbelyst.¹¹

¹¹ Enstad och Hagen, *No Common Understanding?*, s. 1–3, 13; Ydén, “Unpacking the Concept”, s. 184.

2. Militär professionalisering som praktik: Forskningsläge

Forskningsöversikten sammanfattar det kunskapsläge som präglar dagens förståelse av militär professionalisering och PME. Den är strukturerad kring tre sammanlänkade forskningslinjer: teoribildning om den militära professionens särart, forskning om organisatoriska och kulturella villkor för professionell utveckling samt studier av PME som institution och praktik.

2.1 Från professionsteori till praktiska perspektiv

Redan Carl von Clausewitz behandlade kärnan i denna problematik i sina resonemang om militärt geni, erfarenhet och omdöme. I *Om kriget* beskriver han hur den militära ledaren utvecklar ett ”taktfullt omdöme” genom erfarenhet och reflektion – en form av praktisk klokhet som inte kan reduceras till regler, procedurer eller teoretiska modeller.¹² Även om Clausewitz inte använde begreppen PME eller professionalisering i modern mening, berör han den militära professionens särpräglade expertis.

Forskningen om militär professionalisering har under lång tid dominerats av normativa teorier som syftat till att definiera den militära professionens särart och dess gräns mot det civila samhället. Klassiska bidrag av Huntington och Janowitz beskriver professionalism i termer av särskild expertis, ansvar och kollektiv identitet, där officeren förstås som bärare av en tydlig yrkesroll med gemensamma normer och värden.¹³

Dessa teorier har haft stort genomslag, men betraktas i dag främst som idealtypiska utgångspunkter snarare än empiriska beskrivningar av hur professionalism utvecklas i praktiken och senare forskning har i allt högre grad ifrågasatt dessa normativa antaganden. Brooks visar hur militär professionalism i praktiken formas av organisatoriska och politiska sammanhang snarare än av stabila yrkesideal,¹⁴ medan Snider betonar att professionell legitimitet och ansvar omförhandlas i relation till förändrade uppgifter och samhällsliga krav.¹⁵

Dessa teoretiska resonemang markerar ett skifte från att förstå professionalism som ett fast normsystem till att betrakta den som en dynamisk och föränderlig praktik. Fokus förskjuts

¹² Carl von Clausewitz, *Om kriget*, 3:e uppl., övers. Hjalmar M. Falk och Anders W. Åkerhielm (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1991), s. 95, 98, 102–103.

¹³ Huntington, *The Soldier and the State*, s. 11-13; Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 3-16.

¹⁴ Brooks, *Beyond Huntington*, s. 66-68.

¹⁵ Snider, *Dissent and Strategic Leadership*, s. 13-14, 25-27.

därmed mot de villkor under vilka professionellt omdöme utvecklas i tjänsteutövning: i stället för att utgå från ideal om hur officeren bör vara riktas uppmärksamheten mot organisatoriska strukturer, normer och arbetsmiljöer som formar vad officerare lär sig och gör i sin yrkesvardag.

¹⁶ Professionalisering framträder därmed mindre som ett resultat av formella definitioner och mer som en process som tar form genom praktiskt handlande, socialisering och organisatorisk kontext.

Sammantaget visar forskningen om militär professionalisering ett tydligt skifte från normativa professionsteorier till mer praktisknära förståelser av hur professionalism formas. I stället för att främst definiera hur officeren bör vara riktas fokus mot de villkor under vilka professionalisering utvecklas i yrkesvardagen. Detta motiverar ett vidare fokus på de organisatoriska sammanhang och strukturer som formar militär professionalisering, vilket behandlas i nästa avsnitt.

2.2 Organisatoriska villkor för militär professionalisering

Ett organisatoriskt perspektiv på militär professionalisering innebär ett analytiskt kontextfokus inom vilken professionalism utvecklas och utövas. Organisationer strukturerar inte bara arbetsuppgifter och ansvar, utan formar även normer, förväntningar och handlingsutrymmen som påverkar hur professionalism utvecklas. En central utgångspunkt i denna forskning är Moskoss institutionella och yrkesorienterade modell, som beskriver hur militära organisationer rör sig mellan två övergripande logiker. Den institutionella logiken betonar kollektiva värden, plikt, lojalitet och gemensam yrkesidentitet, medan den yrkesorienterade logiken i högre grad präglas av specialisering och individuellt ansvar.¹⁷

Spänningen mellan dessa logiker innebär att professionalisering kan ta olika uttryck inom samma militära organisation, beroende på organisatorisk kontext och verksamhetens karaktär.

Medan Moskoss modell belyser övergripande organisatoriska spänningar, riktar Soeters och De Waard fokus mot hur militär professionalism formas i yrkesvardagen. De visar hur arbete i

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Moskoss, "From Institution to Occupation", 41–50, framförallt 42–45.

militära organisationer präglas av hierarki, risk, tidspress och starkt kollegialt beroende, vilket skapar särskilda villkor för professionalisering.¹⁸

Således formas inte professionalism enbart genom formella normer eller utbildningsideal, utan genom praktiskt ansvarstagande och gemensam problemlösning i organisatoriskt inramade situationer.

Sammantaget påvisar nämnda organisatoriska perspektiv att militär professionalisering inte utvecklas enhetligt eller linjärt, utan formas i relation till funktion, uppgifter och organisatorisk miljö. Detta blir särskilt tydligt i operativt komplexa verksamheter, där olika befattningar präglas av skilda arbetsvillkor och professionella förväntningar.¹⁹

Liknande mönster har identifierats i svensk kontext. Ydén och Hasselbladh visar i sin studie av Försvarsmaktens kompetensförsörjning hur professionalisering tar olika uttryck beroende på organisatorisk placering, karriärsystem och funktionella krav. Studien pekar på ett återkommande glapp mellan formella utbildningsstrukturer och den professionalitet som utvecklas i praktiken, samt hur olika officerskategorier socialiseras in i skilda professionella logiker.²⁰

Detta understryker behovet av analyser av professionalisering i specifika militära funktioner, snarare än generella antaganden om en enhetlig officersprofession.

För att förstå hur professionalisering utvecklas i sådana sammanhang krävs därför även ett analytiskt fokus på de institutionella system – såsom PME – genom vilka organisationen formellt försöker stödja och styra denna utveckling. Detta aktualiserar frågan om hur formella utbildningssystem som PME relaterar till den praktik där professionalisering utvecklas, vilket behandlas i nästa avsnitt.

2.3 PME som institution och praktik

Inom forskningen har PME ofta analyserats genom enskilda utbildningsorganisationer och utbildningssystem, men Libel framhåller att PME snarare bör förstås som en institution som reproducerar normer, värderingar och professionella ideal kopplade till officersprofessionen.

¹⁸ Joseph Soeters och Erik de Waard, "How the Military Can Profit from Management and Organization Science", i *Social Sciences and the Military: An Interdisciplinary Overview*, red. Giuseppe Caforio (London: Routledge, 2006), 181–196, s. 184–186, 189–195.

¹⁹ Ydén, "Unpacking the Concept", s. 169–171.

²⁰ Ydén och Hasselbladh, *En kår på rätt kurs?*, s. 67.

Kurs 2UK045

Samtidigt menar han att relationen mellan PME och militär professionalism i stor utsträckning saknar tydlig konceptualisering, vilket försvårar analyser av hur officersprofessionen formas.²¹

I kontrast till ett snävt fokus på formell utbildning betonar Ydén att militär professionalisering måste förstås i relation till arbetets innehåll och de organisatoriska villkor där yrkesutövningen sker. Professionalism utvecklas därmed i samspelet mellan utbildning, organisatoriska ramar och den vardagliga praktiken i tjänst, snarare än som ett direkt resultat av kursinnehåll.²²

Enstad och Hagen belyser att PME-forskningen är fragmenterad och att det råder en relativ brist på empiriska studier, vilket försvårar en gemensam förståelse av relationen mellan formell utbildning och professionell praktik.²³ Ydén efterlyser vidare empiriska studier som undersöker hur militär professionalism utvecklas och uttrycks i praktiken inom olika militära funktioner och organisatoriska kontexter.²⁴

Tillsammans pekar dessa studier på en forskningslucka: trots omfattande forskning om PME och officersprofessionalism saknas empiriskt grundade analyser av hur professionalisering realiseras i samspelet mellan utbildning, organisatoriska villkor och faktisk tjänsteutövning. Denna studie adresserar forskningsluckan genom en empirisk analys av professionalisering i basofficerspraktik inom svenska flygvapnet.

²¹ Libel, "Professional Military Education as an Institution", 121–131, s.121-122.

²² Ydén, "Unpacking the Concept", s. 172-173.

²³ Enstad och Hagen, No Common Understanding?, s. 1–3, 13.

²⁴ Ydén, "Unpacking the Concept", s. 184.

3. Teori

Detta kapitel presenterar studiens teoretiska utgångspunkter och de analytiska begrepp som används för att undersöka militär professionalisering i praktiken. Teorin fungerar både som en vägledning för studiens empiriska inhämtning och som ett analytiskt raster för analys och syntes av empirin.

Mot bakgrund av de problem som identifierats i föregående avsnitt – begränsningarna i professionsideal, variationen i organisatoriska professionaliseringslogiker samt spänningen mellan utbildning, praktik och legitimitet – krävs ett analytiskt ramverk som kan fånga professionalisering som en relationell och praktisk process.

3.1 *Fit-modellen som analysverktyg*

Fit-modellen används i denna studie som ett analytiskt ramverk. Modellen har utvecklats av Karl Ydén och bygger på tidigare professions- och organisationsforskning. I denna uppsats motiveras modellens relevans genom teorier om militär professionalism och praktikbaserad expertisutveckling.²⁵

Huntington²⁶ och Janowitz²⁷ används för att belysa professionalism som ett anspråk på expertis och yrkesmässig legitimitet, Moskos²⁸ för att förstå hur organisatoriska logiker påverkar professionaliseringens uttryck i olika kontexter, och Libel²⁹ för att analysera relationen mellan formell utbildning och faktisk tjänsteutövning inom ramen för PME.

Fit-modellen utgår från tre analytiska dimensioner: formell utbildning, faktisk tjänsteutövning och organisatoriska anspråk på expertis. Modellens grundantagande är att professionalisering kan analyseras utifrån graden av överensstämmelse mellan dessa dimensioner. Analysens fokus ligger därmed på relationen mellan utbildning, praktik och organisatoriska förväntningar, snarare än på någon enskild dimension isolerat.³⁰

²⁵ *Ibid.*, s. 172.

²⁶ Huntington, *The Soldier and the State*, s. 11-13.

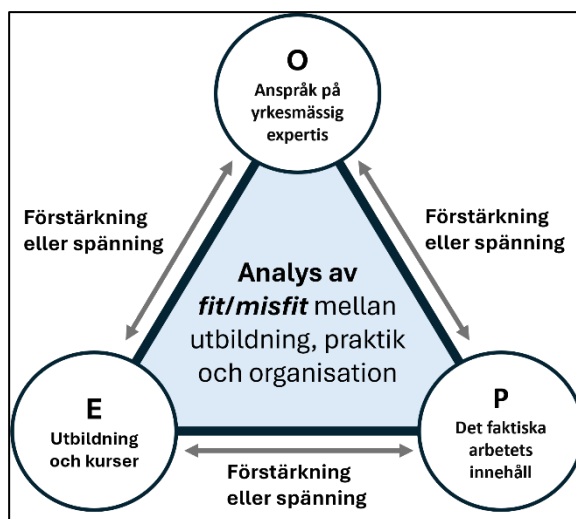
²⁷ Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 3-16.

²⁸ Moskos, "From Institution to Occupation", 41–50, framförallt 42-45.

²⁹ Libel, "Professional Military Education as an Institution", 121–131, s.121-122.

³⁰ Ydén, "Unpacking the Concept", s. 171-173.

I denna studie används fit-modellen som ett diagnostiskt analysverktyg för att identifiera var *fit* och *misfit* uppstår i basofficerares professionaliseringsprocess. Genom att relatera de idealtypiska professionaliseringslogikerna till modellens dimensioner synliggörs hur olika former av expertis utvecklas, erkänns och utmanas i praktiken. Modellen möjliggör därmed en analys av situationer där exempelvis ansvar och krav i tjänsten inte motsvaras av formell utbildning, eller där organisatoriska anspråk på expertis inte tydligt stöds av utbildningssystem eller karriärstrukturer.

Figur 1 - Analytisk illustration av fit-modellen.

Källa: Egen utveckling av Karl Ydén's tentativa modell

Figur 1 illustrerar hur fit-modellen tillämpas i studien. Figuren är en analytisk precisering framtagen för denna uppsats och utgör inte en direkt återgivning av Ydén's originalillustration.

Till skillnad från normativa professionsteorier syftar fit-modellen inte till att fastställa vad militär professionalism bör vara, utan att analysera hur professionalisering faktiskt kommer till uttryck i organisatorisk praktik.

3.2 Teorins operationalisering

Fit-modellen operationaliseras i två steg. I det första steget utgör modellens dimensioner den strukturella utgångspunkten för intervjuguidens tematiska block (se bilaga 1). Detta syftar till att, i enlighet med Pawsons principer för den teoridrivna intervjun, säkerställa att empirin genereras inom ramen för studiens analytiska relevans.³¹

³¹ Ray Pawson, "Theorizing the Interview", *British Journal of Sociology* 47, nr. 2 (1996): 295–314, s.303.

I det andra steget, syntesen, utgör modellen ett analytiskt raster för att systematiskt relatera studiens idealtyper till fit-modellens dimensioner. Här prövas hur idealtypernas logik förhåller sig till utbildning, praktik och organisatoriska anspråk, samt var spänningar eller förstärkningar framträder.

Modellen möjliggör därmed en jämförande analys av de former av *fit* och *misfit* som uppstår mellan formell utbildning, tjänsteutövning och organisatoriska förväntningar, vilket direkt adresserar studiens forskningsfråga.

4. Design och metod

Detta kapitel redogör för studiens forskningsdesign, datainsamling och analysprocess. Vidare presenteras urval, genomförande av intervjuer samt hur det empiriska materialet har kodats och analyserats genom idealtypsanalys. Kapitlet avslutas med en diskussion om studiens trovärdighet och forskningsetiska överväganden.

4.1 Forskningsdesign och analytisk ansats

Studien följer explanation-building (förklaringsbyggande) logik enligt Yin där analysen rör sig från empiriskt material till idealtypiska professionaliseringslogiker, och vidare till en syntes där dessa relateras till fit-modellens dimensioner. På så sätt utvecklas en sammanhängande förklaring av hur professionalisering tar form genom återkommande mönster av *fit* och *misfit* mellan utbildning, praktik och organisatoriska förväntningar.³²

Intervjuer används som empiriska källor till beskrivningar av professionell praktik och organisatoriska sammanhang. Respondenternas utsagor används för att beskriva hur utbildning, organisatoriska ramar och faktisk tjänstgöring samverkar i professionaliseringsprocessen.

Studien är genomförd som en kvalitativ fallstudie där respondenterna utgör inbäddade analysenheter³³ och fokus är på basofficerare i flygvapnet. Fallvalet är analytiskt motiverat snarare än representativt och möjliggör analytisk generalisering i Yin's mening, det vill säga generalisering till teoretiska propositioner och analytiska koncept snarare än till populationer.³⁴

4.2 Fallval och analytisk generalisering

Fallet har valts eftersom basofficersrollen i flygvapnet utgör som ett typiskt (common case) exempel på hur militär professionalisering tar form i vardaglig praktik. Basofficersrollen präglas av teknisk komplexitet, högt operativt tempo och tidigt befattningsansvar, där utbildning, beredskap och operativ verksamhet kan konkurrera om tid och resurser. Detta innebär höga krav på omdöme och leverans, vilka kan aktualiseras parallellt med, eller före, formella

³² Robert K. Yin, *Case Study Research and Applications: Design and Methods*, 6:e uppl. (Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2018), s. 179–181.

³³ *Ibid.*, s. 48, 52-54.

³⁴ *Ibid.*, s. 20-21.

utbildningssteg. Fallet är därmed särskilt lämpligt för att analysera samspelet mellan formell utbildning, faktisk tjänsteutövning och organisatoriska förväntningar på expertis.³⁵

Fallet möjliggör analytisk generalisering i Yin's mening genom att studiens resultat formuleras som nya analytiska koncept – idealtypiska logiker och relationer – vilka kan prövas och vara relevanta även i andra militära kontexter med liknande organisatoriska och funktionella villkor.³⁶

4.3 Datainsamling

Studiens empiri bygger på semistrukturerade intervjuer med basofficerare verksamma vid ett och samma förband inom flygvapnet. Intervjuer valdes som metod eftersom de möjliggör insamling av data om hur tjänsteutövning och organisatoriska villkor erfars och hanteras av yrkesverksamma aktörer. Respondenternas utsagor används som indikatorer på praktiker och villkor i verksamheten, samtidigt som en semistrukturerad intervjuguide möjliggör jämförbarhet mellan intervjuerna.³⁷

Intervjuguiden är semistrukturerad och organiserad i block utifrån studiens analytiska ramverk. Den utformades med utgångspunkt i fit-modellens tre dimensioner för att säkerställa att intervjuerna berörde professionella anspråk, utbildnings- och utvecklingsstrukturer samt faktisk tjänsteutövning.³⁸ Den teoridrivna utformningen syftar till att säkerställa empirisk bredd för senare analytisk syntes, snarare än att styra analysen i förväg.³⁹

Studiens empiriska material består av åtta semistrukturerade intervjuer med basofficerare vid Blekinge flygflottilj. Antalet intervjuer motiveras av studiens syfte att identifiera idealtypiska professionaliseringslogiker snarare än att göra generalisera till populationer. Under analysprocessen framträdde återkommande mönster tidigt, och intervjuerna bedömdes ge tillräcklig variation och empirisk täckning för att möjliggöra en idealtypisk abstraktion. Urvalets avgränsning möjliggjorde en djupare kontextuell förståelse av professionalisering som praktikburen process inom en specifik kontext, i linje med fallstudiens logik om analytisk generalisering.⁴⁰

³⁵ *Ibid.*, s. 50.

³⁶ *Ibid.*, s. 38.

³⁷ *Ibid.*, s. 119-120.

³⁸ Pawson, "Theorizing the Interview", s. 303.

³⁹ *Ibid.*, s. 306,313.

⁴⁰ Yin, *Case Study Research and Applications*, s. 38.

Intervjuerna genomfördes individuellt och varade i genomsnitt cirka 50 minuter. Samtliga intervjuer ljudinspelades med respondenternas samtycke och transkriberades ordagrant.⁴¹

Utformningen av intervjuguiden genomfördes iterativt, där erfarenheter från tidigare intervjuer användes för att justera frågeformuleringar och förtydliga teman i intervjuguiden, utan att förändra studiens inriktning.⁴²

4.4 Urval och empiriskt sammanhang

Studien bygger på ett målinriktat urval av basofficerare verksamma inom flygvapnet. Urvalet har gjorts med utgångspunkt i studiens syfte att analysera hur professionalisering tar form i praktiken. Respondenterna valdes för att säkerställa erfarenhet av både formell utbildning och faktisk tjänsteutövning inom bassystemet, samt för att fånga variation i befattningar och arbetsuppgifter inom en gemensam organisatorisk kontext.⁴³

Samtliga intervjuade är examinerade efter införandet av trebefälssystemet, vilket innebär jämförbara utbildningsförutsättningar och gemensamma formella ramar för professionell utveckling. Respondenterna omfattar officersgraderna fänrik till major och har två till elva års tjänstgöringserfarenhet, vilket möjliggör analys av professionalisering i olika skeden av den tidiga och mellersta officerskarriären.

Datainsamlingen har avgränsats till ett och samma förband, Blekinge Flygflottilj, för att möjliggöra analys av professionalisering inom en sammanhållen organisatorisk miljö. Genom att hålla den organisatoriska kontexten konstant kan relationen mellan utbildning, uppgifter och vardaglig tjänsteutövning analyseras utan att variationer mellan förband introduceras som ytterligare en analytisk faktor.⁴⁴

4.5 Analysprocess och idealtypbildning

Analysen genomfördes som en idealtypsanalys i sju steg i enlighet med Stapley m.fl. Syftet var att identifiera och renodla återkommande professionaliseringslogiker i respondenternas utsagor genom att skapa analytiskt distinkta idealtyper med hög intern sammanhållning och tydliga

⁴¹ Matthew David och Carole D. Sutton, *Samhällsvetenskaplig metod*, 4:e uppl., övers. Boel Bennet (Lund: Studentlitteratur, 2016), s. 115–120.

⁴² *Ibid.*, s. 113–117.

⁴³ Yin, *Case Study Research and Applications*, s. 193–194

⁴⁴ *Ibid.*

skillnader mellan typerna. Idealtyperna, *praktikdriven professionalisering*, *utbildningsdriven professionalisering* och *professionalisering genom förväntad expertis*, ska förstås som analytiska konstruktioner och representerar inte enskilda respondenter.⁴⁵

För att stärka transparens och spårbarhet har en analyslogg upprättats (Bilaga 2). Analysloggen fungerar som en metodologisk spårbarhetskedja (audit trail) och dokumenterar den induktiva processen från rådata i form av datapunkter, via öppen semantisk kodning och klustring, till de slutgiltiga idealtyperna. På så sätt möjliggörs för läsaren att följa hur empiriska uttryck för militär praktik successivt har kondenserats och aggregerats till de analytiska konstruktioner som idealtyperna utgör.⁴⁶

Idealtypsanalys används ofta i studier med ett större antal fall för att möjliggöra bred typologisering. Syftet i denna studie är emellertid inte att konstruera en uttömmande typologi över alla former av militär professionalisering, utan att identifiera centrala professionaliseringslogiker inom ett avgränsat organisatoriskt fall. Metoden har därför tillämpats med fokus på jämförande analys av meningsbärande datapunkter i materialet, snarare än på fullständiga respondentbaserade fallrekonstruktioner.⁴⁷

Som ett första steg genomfördes en fördjupad materialbekantskap genom upprepad genomläsning av transkriptionerna, i syfte att etablera en helhetsförståelse av materialets innehåll och återkommande mönster.⁴⁸

Därefter genomfördes en öppen och induktiv kodning av intervjumaterialet, datapunkt för datapunkt, där analytiskt relevanta utsagor identifierades och vid behov kondenserades för att bibehålla kontext. Analytiskt relevanta utsagor definierades som sådana där respondenterna explicit eller implicit beskrev hur professionell expertis utvecklas, legitimeras eller förutsätts i relation till utbildning, tjänsteutövning och organisatoriska förväntningar.⁴⁹

Efter kodningen strukturerades materialet genom klustring, där tematiskt besläktade koder sammanfördes i preliminära grupper. Klustren fungerade som analytiska sorteringsredskap för att

⁴⁵ Emily Stapley, Sally O’Keeffe och Nick Midgley, “Developing Typologies in Qualitative Research: The Use of Ideal-Type Analysis”, *International Journal of Qualitative Methods* 21 (2022): 1–9, s. 1, 5.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 6.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 3-4.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 3.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 3.

möjliggöra jämförelse mellan utsagor samt för att identifiera återkommande mönster och variation i materialet.⁵⁰

Utifrån dessa kluster utvecklades idealtyper genom succesiv jämförelse av datapunkter och återkommande prövning av vad som utgjorde typens kärnlogik. Konstruktionen genomfördes genom att formulera preliminära analytiska påståenden och därefter identifiera (1) centrala mekanismer, (2) variationer, (3) kontraster och (4) gränsfall. När en preliminär logik inte kunde upprätthållas genom materialet reviderades idealtypen iterativt. Denna prövning fungerade samtidigt som en trovärdighetskontroll (credibility check), där idealtypernas interna koherens och gränsdragningar testades mot empirin.⁵¹

I enlighet med Stapley m.fl:s metod inkluderade analysen även identifiering av särskilt representativa datapunkter som fungerade som orienterande exempel för respektive idealtyp. Dessa datapunkter användes som analytiska referenspunkter vid utformningen av sammanhängande idealtypsbeskrivningar.⁵²

Antalet idealtyper begränsades medvetet till tre. Med utgångspunkt i studiens syfte att analysera hur professionalisering tar form i basofficerares praktik inom svenska flygvapnet bedömdes ett mindre antal idealtyper ge större analytisk skärpa än en mer omfattande typologi.⁵³ Målsättningen var att utveckla idealtyper som var tillräckligt distinkta för att synliggöra centrala variationer i professionaliseringslogik, särskilt i samspelet mellan formell utbildning, organisatoriska villkor och faktisk tjänsteutövning, men samtidigt tillräckligt få för att möjliggöra en jämförande syntes.⁵⁴

Slutligen genomfördes en syntes där idealtyperna jämfördes systematiskt genom fit-modellens tre dimensioner. Detta möjliggjorde analys av hur respektive professionaliseringslogik relaterar till formell utbildning, organisatoriska anspråk och faktisk tjänsteutövning, samt vilka mönster av *fit* och *misfit* som framträder mellan dimensionerna.⁵⁵

⁵⁰ *Ibid.*, s. 3, 5.

⁵¹ *Ibid.*, s. 3, 5.

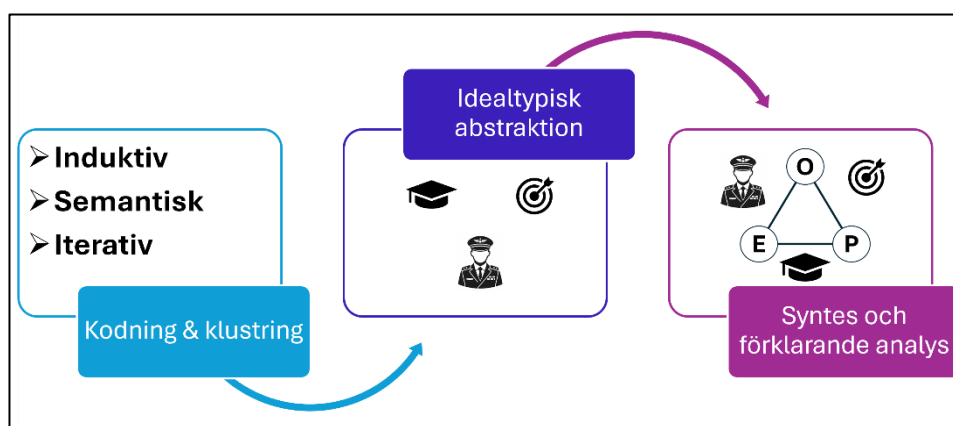
⁵² *Ibid.*, s. 5.

⁵³ Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Anders Sundell, Ann Towns och Lena Wänglund, *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 6:e uppl. (Stockholm: Wolters Kluwer, 2023), s. 88–93, 357–360.

⁵⁴ Stapley, O’Keeffe och Midgley, “Developing Typologies”, s. 5.

⁵⁵ *Ibid.*

Fit-modellen användes här som ett syntetiserande analytiskt raster inom en explanation-building-ansats i Yin's mening. Idealtypernas placering i modellen baserades på återkommande empiriska mönster i hur respondenterna beskrev utbildningens relevans, krav i tjänst och organisatoriska förväntningar, snarare än på enskilda utsagor. Syntesen syftade därmed inte till att verifiera modellen, utan till att utveckla en sammanhängande förklaring av hur professionalisering tar form i det studerade fallet.⁵⁶

Figur 2- Analysprocess från empiri till syntes

Källa: Egen illustration

Figur 2 visar en förenklad visualisering av analysens huvudlogik. Analysen följde en explanation-building-ansats där empiriska iakttagelser organiserades, jämfördes och syntetiserades genom idealtyper och fit-modellens tre dimensioner för att utveckla en sammanhängande förklaring av professionalisering i det studerade fallet.⁵⁷

4.6 Kvalitet, räckvidd och forskarposition

Idealtyperna har skapats genom en iterativ och jämförande analytisk process, där empiriska variationer successivt reducerats och renodlats till analytiskt sammanhållna konstruktioner. Idealtypernas analytiska hållbarhet bedöms därför utifrån deras interna logik, empiriska förankring och användbarhet i den efterföljande syntesen. Analysens kvalitet vilar därmed på idealtypernas analytiska rimlighet och konsekventa relation till empirin.⁵⁸

⁵⁶ Yin, Case Study Research and Applications, s. 179–181.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 179–181.

⁵⁸ Esaiasson m.fl., Metodpraktikan, s. 92, 357–359.

Forskarens organisatoriska närhet till fältet har inneburit både analytiska fördelar och potentiella bias. Risken att enbart fånga professionella självbilder snarare än observerad praktik är dock närvarande. Denna risk har hanterats genom systematisk kodning och fortlöpande analytiska prövningar mot materialet, så som redovisas i Bilaga 2, för att säkerställa att analysen fångar reella mönster i praktiken.⁵⁹

Då studien avgränsas till en källtyp uppnås inte datatriangulering i Yins mening. Istället hantearas validitetsfrågan genom analytisk triangulering, där respondenternas utsagor systematiskt kontrasteras mot studiens teoretiska ramverk och idealtypernas interna logik prövas mot empirin. Denna konsekventa prövning stärker slutsatsernas giltighet och trovärdighet.⁶⁰

4.7 Forskningsetik

Samtliga intervjupersoner informerades i förväg om studiens syfte, upplägg och användning av det insamlade materialet. Deltagandet var frivilligt och samtycke inhämtades före intervjuerna.⁶¹

Intervjumaterialet, som klassas som integritetskänsliga personuppgifter⁶², har anonymiserats i transkribering, analys och presentation, och identifierande uppgifter har utelämnats eller bearbetats för att skydda deltagarnas integritet. Intervjufiler, transkriptioner och övriga data innehållande personuppgifter lagrades på ett medium med tvåfaktorsautentisering/2FA och hantearades endast av forskaren. Fysiskt material förvarades inlåst i säkerhetsskåp. Materialet används enbart för detta examensarbete och kommer att raderas efter avslutad examination i enlighet med lagringsminimeringen.⁶³

Särskild vikt lades vid konfidentialitet eftersom urvalet av basofficerare inom en avgränsad organisatorisk kontext innebär en förhöjd risk för indirekt identifiering. I transkribering och analys av materialet avidentifierades därför uppgifter om exempelvis befattning, organisatorisk tillhörighet och andra detaljer som kunde koppla utsagor till enskilda individer. I resultatredovisningen anges citat med hänvisning till datapunkter, (DP), snarare än till enskilda

⁵⁹ Yin, *Case Study Research and Applications*, s. 46–47.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 20–21.

⁶¹ Vetenskapsrådet, *God forskningssed* (Stockholm: Vetenskapsrådet, 2017), s. 31.

⁶² Försvarshögskolan, FHS regler för hantering av etik och personuppgifter i självständiga studentarbeten (Stockholm: Försvarshögskolan, 28 april 2023), s. 4.

⁶³ *Ibid.*, s. 5, 7.

respondenter, för att ytterligare minska risken för indirekt identifiering. Detta bedöms ändå inte försvåra kontroll av empirin då källdata är intakt.⁶⁴

Utöver dessa formella krav har studien beaktat etiska överväganden som uppstår i intervju-situationen, genom ett etiskt medvetet och situationsanpassat förhållningssätt där särskild hänsyn tagits till respondenternas integritet och eventuella känsliga utsagor.⁶⁵

I idealtypsanalysen moment finns en risk att respondenternas utsagor förenklas eller omformas på ett sätt som ger forskaren ett oproportionerligt analytiskt tolkningsutrymme, särskilt i ett begränsat urval där feltillskrivning kan få konsekvenser. Det revisionsspår som Bilaga 2 utgör motverkar detta genom att öka spårbarheten mellan empirin och analytiska slutsatser.⁶⁶

⁶⁴ Vetenskapsrådet, God forskningssed, s. 41.

⁶⁵ Marilys Guillemin och Lynn Gillam, "Ethics, Reflexivity, and 'Ethically Important Moments' in Research", *Qualitative Inquiry* 10, nr. 2 (2004): 261–280, s. 264–266.

⁶⁶ Stapley, O'Keeffe och Midgley, "Developing Typologies", s. 3–5.

5. Analys och resultat

I analysen har fokus legat på att identifiera återkommande mönster och logiker i respondenternas utsagor. Syftet har varit att undersöka hur militär professionalisering faktiskt tar form i praktiken, genom att synliggöra de centrala mekanismer, återkommande resonemang och praktiker som präglar basofficerares praktik. Genom att arbeta med idealtyper möjliggörs en analys som tydliggör variation och spännvidd i professionaliseringsprocessen, samtidigt som olika professionaliseringslogiker kan hållas analytiskt åtskilda.

5.1 Praktikdriven professionalisering

I denna idealtyp utvecklas professionell förmåga främst genom faktisk tjänsteutövning i vardagen. Lärandet sker genom ansvarstagande, problemlösning och informell återkoppling i den egna verksamheten, snarare än genom formella utbildningsinsatser. Praktiken utgör därmed den centrala arenan för professionalisering.

Professionalitet formas genom kontinuerlig tjänsteutövning där basofficerarna successivt utvecklar yrkeskunnska, omdöme och ansvar. Den dagliga verksamheten framgår i empirin som den viktigaste lärandemiljön, där återkommande praktiska situationer bygger erfarenhet och trygghet i rollen. Flera respondenter liknar denna långsiktiga praktik vid den utveckling som annars förknippas med formell utbildning:

Jag har till exempel aldrig gått någon utbildning i att taktisera vattentjänst, som ett exempel. Det är ju sånt jag får lära mig själv till vardags och utveckla tillsammans med plutonen. Nu testade vi på det här sättet. Det blev inte bra. Detta blev bra. Så, liksom. (DP 2666)

Övning utgör en integrerad del av tjänsten och fungerar som en arena för att pröva ansvar, beslutsfattande och samverkan under realistiska former. Övningens professionaliserande funktion ligger i dess direkta koppling till faktisk verksamhet och konsekvenserna av bristande ledning:

Som chef blir det ganska självutmärkande om det inte fungerar, för då levererar inte förbandet. (DP 3458)

Empirin pekar på skarpa uppgifter som en särskilt intensiv form av praktikdriven professionalisering. Här koncentreras ansvar och konsekvenser, vilket skärper kraven på omdöme och helhetsförståelse:

... Operationer och skarpa insatser är det nog det som ger mer ... (DP 1473)

En ytterligare mekanism är utveckling genom frihet att styra verksamheten utifrån professionellt omdöme. Otydliga ramar och begränsad styrning skapar ett handlingsutrymme där basofficerarna själva måste prioritera och ta ansvar:

Att prioritera innebär ju att ta bort någonting... vad är viktigast här och nu? (DP 1816)

Den praktikdrivna professionaliseringen tar sig olika uttryck beroende på tjänstens intensitet, arbetsuppgifter och grad av ansvar. För vissa präglas vardagen av högt tempo och återkommande krav på adaptiv problemlösning, vilket bidrar till att bygga trygghet och handlingsförmåga:

Att planera i en riktning och omplanera den två gånger... det bygger en trygghet. (DP 1975)

I andra fall sker professionaliseringen mer gradvis genom systemförståelse och överblick över verksamheten (DP 2765; DP 2773). Variation finns även i hur övning och skarp verksamhet förekommer, men oavsett omfattning identifieras dessa analytiskt som centrala för utvecklingen av professionellt omdöme:

Man var tvungen att ta en större roll... vilket ger en helhetsförståelse på ett annat sätt. (DP 2970)

Även graden av handlingsfrihet varierar. För vissa innebär begränsad tillgång till utbildning ett ökat eget ansvar för lärande i vardagen:

Det är ju sånt jag får lära mig själv till vardags... (DP 2666)

Sammantaget visar variationerna att praktikdriven professionalisering inte är knuten till en specifik befattning eller intensitetsnivå, utan till faktisk tjänsteutövning där ansvar, övning och operativ exponering samverkar.

I kontrast till den vardagsnära och situationsbundna utveckling som präglar idealtypen utgör utbildning ofta som något som tillhandahåller grundläggande verktyg, begrepp och referensramar, men som i sig inte utgör den huvudsakliga drivkraften bakom professionellt omdöme i tjänsten. Utbildning framgår därmed som stödjande snarare än bärande för professionalisering inom denna idealtyp.

Respondenterna uttrycker i detta sammanhang ofta en grundläggande tillfredsställelse med officersprogrammet som utbildning, samtidigt som dess begränsningar i relation till faktisk tjänsteutövning tydliggörs. Utbildningen framgår ur empirin som en viktig introduktion och förberedelse, men inte som tillräcklig för att fullt ut utveckla yrkeskunnande och omdöme i praktiken:

[Officersprogrammet] gav verktyg för det som kommer sen. Sen gav den inte alla verktyg, men det förväntade jag mig inte heller. (DP 1151)

En tydlig kontrast identifieras därmed i hur professionalisering är något som inte kan reduceras till genomförda utbildningsmoment eller uppnådda formella meriter. Respondenterna skiljer mellan att ha genomgått utbildning och att faktiskt kunna omsätta ansvar och omdöme i verksamhetens praktiska sammanhang. Därigenom avgränsas idealtypen mot föreställningar om professionalisering som linjär eller i huvudsak utbildningsdriven. Den praktikdrivna professionalisering som beskrivits i idealtyp 1 utgår från faktisk tjänsteutövning som den primära arenan för utveckling av professionellt omdöme och yrkeskunnande.

5.2 Utbildningsdriven professionalisering

I denna idealtyp förklaras professionalisering i huvudsak som ett resultat av formell utbildning inom ramen för ett sammanhållet utbildningssystem. Utbildning tillskrivs här ett självständigt värde som bärare av professionell kunskap, gemensam betydelse och normer för yrkesutövning. Professionell expertis uppstår därmed inte primärt genom individuell erfarenhet eller praktiskt lärande, utan genom deltagande i strukturerade utbildningsmoment som syftar till att forma officeren enligt gemensamma professionella standarder.

Formell utbildning framstår i denna idealtyp som den centrala mekanismen genom vilken professionalisering sker. Genom kurser, program och formellt definierade utbildningssteg antas individer tillägna sig både teoretiska kunskaper och en expertis för att förstå och hantera de militära problem som de utsätts för i tjänsten:

Jag själv upplever egentligen att jag, jag har väl fått verktyg som jag har behövt för att kunna vara plutonchef och nu då ställföreträdande kompanichef. (DP 3393)

Idealtypen tillskriver centrala utbildningssystem ett särskilt ansvar för professionens innehåll och utveckling. Professionalisering utgör därmed som något som i hög grad kan planeras, styras och kvalitetssäkras genom utbildningssystemets ramverk:

Jag tycker det är en bra målbild ... Jag tycker FKY i flygvapnet blev tillräckligt bra. Någoting att gå mot och sträva mot och ha som utgångspunkt egentligen för allas karriärsutveckling. (DP 1206)

Utbildningen är därmed inte enbart kunskapsöverföring, utan även en process där professionella ideal, begreppsliga verktyg och normerande föreställningar omsätts. Professionalitet innebär

därför i detta sammanhang något som kan utvecklas i förväg, innan full praktisk erfarenhet föreligger:

...framför allt ledarskapsutbildningen och även krigsvetenskapsutbildningarna, alltså taktikutbildningarna ... att få en uppfattning om hur en flygbas är och hur flygvapnets förband fungerar. Och egentligen att det är ett system av system och allting hänger ihop ... (DP 3416)

... ledarskapsutbildning och taktikutbildning har varit de absolut viktigaste delarna för mig för att få verktyg att kunna leda förbandet ... man kan väl säga att man fördjupar sig under skolan och de tycker jag är viktiga. (DP 3424)

Samtidigt visar idealtypen att professionalisering genom formell utbildning inte är helt enhetlig till sin utformning. Variationerna rör inte om utbildning professionaliserar – utan när och på vilket sätt den gör det:

När jag utbildades på OP då sa man att man alltid ska förstå nästa nivå, det vill säga du utbildas mot den. Så jag vet att kompanichefen nu vill ju gå den här bataljonsledningskursen ... Det är också någonting jag vill göra när jag blir kompanichef, för att få en förståelse för nästa nivå. (DP 3789)

För vissa framstår utbildningen som särskilt betydelsefull i ett tidigt skede, där den lägger en grund för fortsatt yrkesutövning, medan den i andra sammanhang snarare utgör ett medel för att strukturera och systematisera redan förvärvad erfarenhet. Trots dessa variationer kvarstår dock antagandet att formell utbildning utgör en nödvändig komponent i utvecklingen av professionell expertis:

Jag tror att det kan vara en ganska bra modell som armén har, att man går tillbaka till skolan och läser kaptan, för att återkoppla... Jag tror att man tar till sig det på ett annat sätt då. Man har lättare att knyta upp det på någonting. (DP 1859)

Idealtypen rymmer även tydliga kontraster, där avsaknad av relevant utbildning är problematisk. Bristande formell utbildning antas i dessa fall leda till osäkerhet, inkonsekventa arbetsätt eller begränsad förmåga att agera i enlighet med professionella normer. Utbildning fungerar därmed som en implicit professionsmarkör: att ha genomgått rätt utbildning blir ett sätt att legitimeras ansvar, beslutsfattande och yrkesmässig auktoritet.

Men när du ska gå upp och leda flera funktioner och i synnerhet när du ska vara baschef eller motsvarande befattningar, ... till det steget skulle det behövas en utbildning. (DP 3011)

Jag skulle säga att man inte blev så mycket basofficer, man blev grundläggande duktig officer.
(DP 2933)

Samtidigt identifieras gränsfall där utbildningens professionaliserande funktion ifrågasätts eller begränsas. I dessa fall erkänns utbildningens betydelse i princip, men dess förmåga att fullt ut förbereda individen för yrkesutövning och professionalisering problematiseras.

... HOP är jättebra men riktat till basofficer så tycker jag att utbildningarna och kurserna inte når upp till den nivån som de skulle behöva för att kunna utveckla professionen. (DP 3201)

Idealtypen rymmer därmed en inneboende spänning mellan föreställningen om utbildning som professionens grund och insikten om att utbildning inte alltid kan omfatta den komplexitet och situationsbundenhet som präglar den militära praktiken.

...det kommer ju aldrig slå 100% rätt. I och med att det är så spretigt ... alla funktioner ser annorlunda ut. Så går du en utbildning, det kommer aldrig slå 100% rätt. (DP 941)

Sammanfattningsvis beskriver denna idealtyp en professionaliseringslogik där formell utbildning utgör den primära och legitima vägen till professionell expertis, även om denna logik inte alltid realiseras fullt ut i praktiken. Idealtypen representerar därmed ett sammanhängande sätt att förstå hur professionalisering antas ske, snarare än en empirisk beskrivning av faktiska utbildningsutfall.

5.3 Professionalisering genom förväntad expertis

I denna idealtyp förklaras professionalisering som något som förutsätts uppstå med ökat ansvar. Professionell expertis betraktas här som en egenskap som är knuten till befattning, grad eller organisatorisk position, och som därmed antas föreligga när individen tillträder rollen. Professionalitet framstår inte primärt som ett resultat av utbildning eller erfarenhetsbaserat lärande, utan som ett krav som följer av den funktion individen förväntas fullgöra.

Den centrala mekanismen i denna idealtyp utgörs av organisatoriska och kollegiala förväntningar. Individer förväntas besitta expertis inom sitt ansvarsområde, oavsett om denna expertis har utvecklats genom formell utbildning eller tidigare praktik. Professionalitet blir därmed något som tillskrivs individen i kraft av rollen, snarare än något som successivt formas genom systematiska professionaliseringsprocesser.

Det är jättemycket eget ansvar känner jag ... Jag märker att, nej det möjliggörs inte riktigt alltid att jag går på utbildningar och sådär. Men då får jag i högre utsträckning ta ett ansvar själv.

Vad kan jag göra till vardags för att jag ändå ska tillskansa mig kunskap om det här området?
(DP 2658)

Inom denna logik hanteras bristande expertis i huvudsak som ett individuellt ansvar. När det uppstår ett glapp mellan förväntad och faktisk förmåga och expertis aktualiseras i regel informella lösningar, såsom självinläsning, egen erfarenhetsinhämtning eller stöd från kollegor, snarare än organisatoriskt strukturerade insatser. Professionaliseringsansvaret förskjuts därmed från organisationen till individen.

... vi har så många olika funktioner ... jag upplever att det är en viss oförståelse i utmaningarna som finns att vara basofficer, men man förväntar sig fortfarande att vi ska bara lösa allting. (DP 2803)

... folk i min närvaro och mig själv förväntar sig, tänker jag, ett yrkesideal och en kunskap som ska kopplas både mot krigsuppgift och det man gör till vardags. Och det är det som gör det lite jobbigt, om man säger så. (DP 1383)

Idealtypen rymmer variationer beroende på kontext och befattning. Förväntningarnas omfattning och innehåll kan skilja sig mellan olika funktioner, men den grundläggande logiken kvarstår: individen förutsätts vara expert inom sitt ansvarsområde från det att rollen tillträds. I vissa fall mildras denna förväntan genom informella introduktioner eller kollegialt stöd, men utan att den övergripande professionaliseringslogiken förändras.

Jag känner mig lugn att sitta på den här befattningen. Jag har på något sätt fått. Jag blev bra in skolad. Jag blev bra omhändertagen när jag kom hit. Jag har varit här hela tiden. Jag känner individerna här. (DP 2822)

Jag tror fortfarande att det är målbilden att vi behöver ha djup fackkompetens men jag ser inte att det är rimligt de kommande tio åren. (DP 2908)

Samtidigt identifieras tydliga gränsfall där denna professionaliseringslogik problematiseras. När förväntad expertis inte kan infrias, exempelvis på grund av otillräcklig utbildning eller begränsad erfarenhet, uppstår spänningar som synliggör logikens begränsningar. Dessa situationer utmanar antagandet att professionalitet kan tillskrivas genom position ensam, utan att nödvändigtvis vara föregången av motsvarande professionaliseringsprocess.

Där tror jag att vi på taktisk-officerssidan är ganska dåliga. Att lämpa över så mycket på individen själv. Det kan vara svårt som ny med att veta vad behöver jag ens kunna? Vad är en rimlig kurs att gå? ... då behöver vi öva de där grejerna för att individerna själva ska fatta vad det är

som man behöver bli bättre på för det vet vi ju inte annars, om vi inte agerar i den kontexten vi är tänkta att agera i ett krig. (DP 1563)

Empirin visar även på föränderliga förväntningar på professionalitet, kopplade till omvärldsutvecklingen. Dessa förväntningar uppstår i första hand på organisatorisk nivå och ställer krav på att individen snabbt ska kunna införliva nya ideal för yrkesutövning. Förväntningarna har genomgått en förskjutning från tidigare ideal, präglade av hög fackexpertis, väl utvecklade praktiska färdigheter och förmåga till handgriplig problemlösning, till ett ideal där bred kunskap, gott omdöme i beslutsfattande och förmåga att arbeta innovativt är gällande. Dessa förändringar har skett samtidigt som ansvaret för att utveckla den expertis som krävs för att leva upp till de nya kraven i huvudsak åläggs individen, utan motsvarande systematiska organisatoriska anpassningar.

... Sverige har gått med i Nato till exempel. Det har ändrat synen på vad är en officer idag och vad ska vi kunna göra för olika uppgifter. Behovet av officerare på högre nivå har ju ökat, men också mer pensionering ... och det påverkar ju oss längst ner för att det måste gå så jädra fort. Vilket gör att vi måste bli ännu mer generalister än att få de facto lära sig funktion eller basdelarna. (DP 2873)

Sammanfattningsvis utgör denna idealtyp en professionaliseringslogik där expertis betraktas som ett givet krav snarare än ett utvecklingsmål. Professionell expertis förväntas vid innehavandet av befattning och finns det brister belastar dessa individen primärt och eventuellt systemet sekundärt. Idealerna om professionalitet upprätthålls genom såväl kollegial- som organisatoriska förväntningar och rollbaserad legitimitet, snarare än genom formella eller informella lärandeprocesser.

5.4 Professionaliseringslogikernas samspel i syntes

De tre idealtyper som presenterats ovan representerar analytiskt renodlade professionaliseringslogiker som utgår från det empiriska materialet. I detta avslutande analyssteg förs idealtyperna samman i relation till fit-modellens tre dimensioner. Genom att placera idealtyperna i modellens ram möjliggörs en relationell analys av spänningar och förstärkningar mellan utbildning, organisatoriska villkor och praktik.

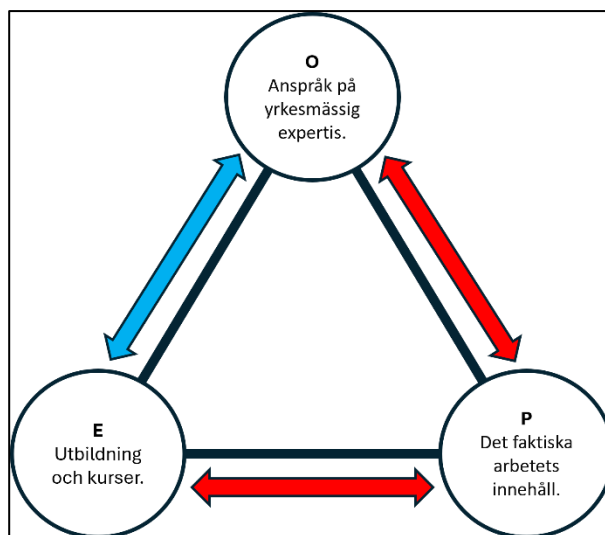
Syntesen syftar till att utveckla en sammanhängande förklaring av hur professionaliseringslogikerna ur idealtyperna samverkar och ibland kolliderar, samt hur detta genererar återkommande mönster av *fit* och *misfit* mellan utbildning, praktik och organisatoriska förväntningar.

Syntesen utgör därmed ett explanation-building steg där idealtyperna integreras till en övergripande förklaringsmodell.

Texten kompletteras med visualisering (figur 3–5). En centralt placerad professionaliseringslogik symboliserar *fit*, medan avvikelser illustrerar *misfit* i form av spänningar (röd pil) eller förstärkningar (blå pil) mellan dimensionerna.

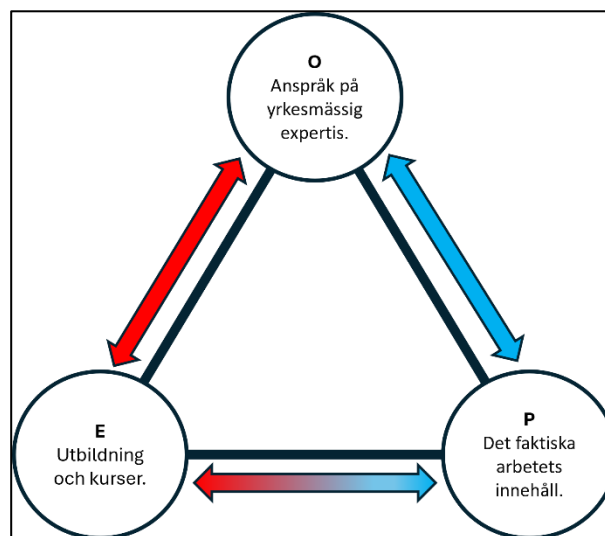
Professionalisering genom formell utbildning utgör en logik där expertis kopplas till strukturerad kunskapsöverföring och institutionellt fastställda utbildningsvägar. I denna logik utgör utbildningssystemet den primära arenan för professionell utveckling, där progression, standardisering och teoretisk förankring ges en central roll. Samtidigt visar analysen att denna professionaliseringslogik är distanserad från den vardagliga officersrollen, särskilt i sammanhang där arbetsuppgifterna präglas av tidspress, organisatorisk komplexitet och snabbt skiftande krav. Figur 3 visar på idealtypens approximativa placering och illustrerar hur anspråket på expertis utpräglat hämtas ur utbildning medan den dagliga tjänstens innehåll anses distanserat från både utbildning och vad som anses uppfylla legitim expertis, vilket skapar en *misfit*.

I kontrast utgör professionalisering genom praktik och erfarenhet en logik där professionell expertis utvecklas genom deltagande i verksamheten, hantering av konkreta problem och successiv ackumulering av erfarenhet. Här framgår i empirin lärande som situerat och kontextberoende, och professionell skicklighet kopplas till förmågan att agera i komplexa och oförutsägbara situationer. Denna logik tenderar att ge praktiktäna

Figur 3 – Fit-orientering utbildningsdriven idealtyp

Källa: Egen illustration

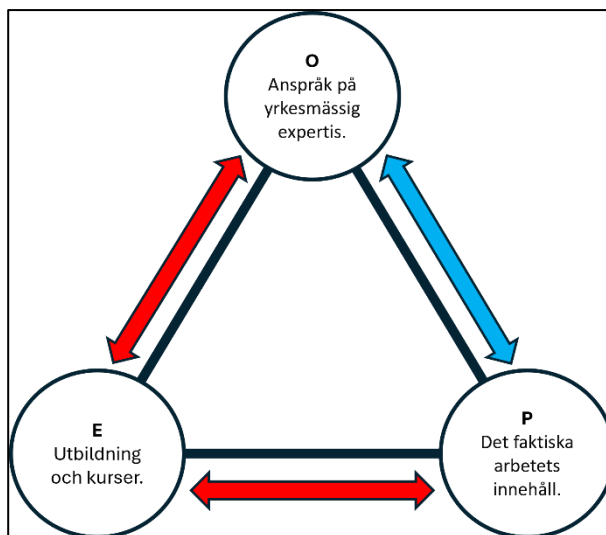
Figur 4 - Fit-orientering praktikdriven idealtyp

Källa: Egen illustration

Kurs 2UK045

lärande hög legitimitet, samtidigt som formell utbildning ofta tillskrivs en mer stödjande eller sekundär funktion. Figur 4 visar på idealtypens approximativa placering och de spänningar som logiken innebär. Idealtypen förstärks till viss del av utbildnings dimensionen men hämtar sitt anspråk och legitimitet på expertis främst ur det praktiska arbetets moment. En *misfit* existerar då det samtidigt inte förekommer egentligt anspråk på expertis ur utbildningsdimensionen.

Den tredje idealtypen, professionalisering genom förväntad expertis, synliggör en ytterligare professionaliseringslogik som kontrasterar de två första, och bygger på organisatoriska och professionella förväntningar kopplade till befattning och ansvar. I denna logik antas officeren besitta expertis i kraft av sin roll eller befattning, vilket innebär att professionell utveckling drivs av krav på att leva upp till förväntan, att leverera kvalificerade bedömningar och beslut även under osäkerhet och med begränsat stöd. Professionaliseringsprocessen blir här i hög grad performativ: genom ansvarstagande samt agerande som expert förväntas individen successivt utveckla den expertis som rollen kräver. Figur 5 visar på idealtypens approximativa placering och de spänningar som den förväntade expertisens logik innebär. Utbildningsdimensionen matchar här inte den organisatoriska förväntan, och inte heller det faktiska arbetets innehåll vilket skapar en kraftig *misfit*. Ur tjänstens innehåll byggs erfarenheten som ger den legitima expertisen och driver därigenom professionaliseringen under hög förväntan och individuellt ansvar.

Figur 5 - Fit-orientering förväntad expertis

Källa: Egen illustration

Syntesen visar att professionalisering i basofficerspraktik inte primärt drivs av ett sammanhållet utbildningssystem, utan av en återkommande *misfit* mellan utbildningens innehåll, tjänstens krav och organisationens förväntningar på expertis. I samtliga idealtyper uppstår glapp där formell utbildning inte fullt ut fungerar som legitimationsgrund för den expertis som befattningen kräver.

Misfit tar sig dock olika uttryck beroende på vilken professionaliseringslogik som dominerar. När utbildningsdimensionen ges hög legitimitet framträder en distans till tjänstens innehåll,

Kurs 2UK045

medan praktikdriven professionalisering bygger expertis med svag koppling till formella utbildningssteg. I den tredje idealtypen uppstår den mest uttalade *misfiten*, där organisatoriska förväntningar på expertis föregår både utbildning och erfarenhet.

I detta glapp framträder professionalisering genom förväntad expertis som en central mekanism: individen förväntas agera som expert innan utbildningsmässigt stöd eller erfarenhetsbaserad trygghet finns fullt etablerad. Professionaliseringsprocessen blir därmed i hög grad ansvar- och praktikdriven, där organisatoriska krav fungerar som substitut för formell progression. Sammantaget indikerar syntesen att professionalisering i officerspraktiken i stor utsträckning realiserar genom hur *misfit* hanteras och kompenseras i befattning, snarare än genom planerad personal- och kompetensutveckling.

6. Diskussion

Detta kapitel diskuterar studiens resultat i relation till tidigare forskning och det teoretiska ramverket. Syftet är att syntetisera de identifierade professionaliseringslogikerna och belysa hur mönster av *fit* och *misfit* mellan utbildning, tjänsteutövning och organisatoriska förväntningar kan förstås i ett bredare professions- och PME-perspektiv.

6.1 Professionaliseringslogiker i relation till militär professionsforskning

Resultaten indikerar att militär professionalism i basofficerspraktik inte primärt etableras genom formella utbildningsstrukturer, utan genom organisatoriska krav och förväntningar kopplade till befattning och ansvar. Detta ligger i linje med klassisk militär professionsforskning hos Huntington och Janowitz, men studien nyanserar deras normativa ideal genom att visa hur professionalism i praktiken ofta realiserar innan utbildningssystemet ger fullt stöd.

Inom klassisk professionsförståelse antas utbildning fungera som central mekanism för att utveckla och legitimera militär expertis. Resultaten visar dock att expertis i basofficerspraktik i flera fall förutsätts snarare än byggs genom formell progression. Professionaliseringsprocessen drivs i stället av ansvarstagande i befattning, där individen förväntas agera som expert innan utbildning och erfarenhet ger fullt stöd.⁶⁷

Resultaten visar därmed en tydlig *misfit* mellan utbildning, praktik och organisatoriska förväntningar. *Misfiten* kan delvis förstås som en effekt av ökad operativ intensitet och snabb förändring i verksamheten, men reproduceras också genom en ansvarskultur där färdig expertis antas snarare än byggs genom formell progression.

Genom de tre idealtyperna synliggörs att professionalisering inte utgör en enhetlig process, utan formas av konkurrerande logiker där utbildning, praktik och organisatoriska krav växlar i legitimitet. Studien pekar därmed mot att professionalism i basofficerspraktik inte främst produceras genom utbildningssystemets formella ordning, utan genom hur *misfit* hanteras och kompenseras i befattning.

⁶⁷ Jfr. Huntington, *The Soldier and the State*; Janowitz, *The Professional Soldier*

6.2 Utbildning, PME och professionalisering i befattning

I linje med Libels institutionella perspektiv på PME visar resultaten att formell utbildning inte alltid utgör den primära arenan för utveckling av professionell expertis.⁶⁸ I en organisatorisk kontext präglad av högt tempo och operativ komplexitet framstår utbildning i vissa fall som svår att omsätta i praktiken eller snabbt föråldrad i relation till verksamhetens krav.

Samtidigt indikerar empirin att begränsad utbildning inte nödvändigtvis utgör ett hinder för professionalisering. I stället framträder en praktikdriven utveckling där daglig tjänstgöring, problemlösning och kollegialt stöd fungerar som drivkraft för expertisutveckling. PME framstår därmed mindre som ett sammanhållet utbildningssystem och mer som ett bredare professionaliseringssammanhang där lärande sker integrerat i tjänsteutövningen.

Studien problematiserar därmed antagandet om en linjär relation mellan utbildning och professionalisering och pekar i stället på att relationen mellan utbildning, praktik och organisatoriska villkor ofta präglas av *misfit*. I Libels mening framträder PME därmed mindre som ett utbildningsprogram och mer som ett institutionellt ramverk vars legitimerande funktion inte alltid sammanfaller med hur expertis faktiskt utvecklas i befattning.

6.3 Organisatoriska villkor, förväntningar och professionell expertis

Resultaten indikerar att professionalisering i basofficerspraktik i hög grad formas av organisatoriska villkor snarare än av formell utbildningsprogression. Ett återkommande tema i materialet är otydlighet, både vad gäller kortsiktiga prioriteringar och långsiktig professionell utveckling. Utvecklingsvägar framstår som otydliga i praktiken, vilket innebär att basofficerare i stor utsträckning själva behöver identifiera och tillgodogöra sig möjligheter till kompetensutveckling.

Här blir ansvarstagande och initiativförmåga centralt för att hantera verksamhetens krav. Särskilt i idealtypen professionalisering genom förväntad expertis synliggörs hur organisatoriska förväntningar på expertis ofta föregår både utbildningsmässigt stöd och etablerad erfarenhet. Professionell utveckling drivs därmed i hög grad av krav på leverans i befattning, snarare än av en sammanhållen progression genom utbildningssystemet.

⁶⁸ Jfr. Libel, "Professional Military Education as an Institution".

I Moskos termer kan detta förstås som en spänning mellan institutionella krav på plikt och leverans och en yrkesorienterad praktik där individen genom specialisering och praktiskt ansvar successivt förväntas utveckla den expertis som rollen kräver. Professionaliseringsprocessen framstår därmed som reell, men beroende av ett system där organisatoriska förväntningar och individuellt ansvar fungerar som kompensation för bristande synkronisering mellan utbildning, praktik och förväntad expertis.⁶⁹

6.4 Metodologiska följder och studiens räckvidd

Genom att kombinera idealtypisk analys med fit-modellen som analytisk ram har studien möjliggjort en processnära förståelse av professionalisering. Angreppssättet synliggör spänningar mellan utbildning, praktik och förväntningar, men tillåter inte kausala slutsatser om varför dessa uppstår.⁷⁰

Studiens empiriska underlag består av åtta intervjuer och resultaten bör därför förstås som analytiska snarare än representativa för populationer. Då materialet bygger på intervjuer speglar resultaten främst respondenternas uppfattningar, vilket innebär en risk att analysen fångar självbild och professionskulturella berättelser snarare än observerad praktik. Forskaren har dessutom en insiderposition i relation till fältet, vilket kan ha påverkat både intervjusituationen och analysen av materialet.⁷¹

Resultaten är kontextbundna till ett flygvapenförband och kan ha förstärkts av flygvapnets särart, präglad av teknisk komplexitet och hög operativ intensitet. Trots detta kan idealtyperna antas ha analytisk överförbarhet till militära kontexter med liknande villkor.⁷²

7. Slutsatser och implikationer

Studiens syfte har varit att analysera hur professionalisering tar form i basofficerares praktik i flygvapnet, genom att identifiera idealtypiska professionaliseringslogiker och analysera former av *fit* och *misfit* mellan formell utbildning, tjänsteutövning och organisatoriska förväntningar

⁶⁹ Jfr. Soeters och de Waard, "How the Military Can Profit".

⁷⁰ Stapley, O'Keeffe och Midgley, "Developing Typologies", s. 2-3; Ydén, "Unpacking the Concept", s. 171-173.

⁷¹ Guillemin och Gillam, "Ethics, Reflexivity", s. 261-262, 277.

⁷² Stapley, O'Keeffe och Midgley, "Developing Typologies", s. 2, 5.

Kurs 2UK045

på expertis. Studien besvarar forskningsfrågan genom att visa att basofficerares professionalisering formas genom tre idealtypiska logiker och att relationen mellan utbildning, tjänsteutövning och organisatoriska förväntningar präglas av återkommande spänningar, särskilt i form av *misfit* där krav på expertis föregår utbildningsstöd och introduktion. Resultaten visar att professionalisering inte kan förstås som en linjär process där utbildning föregår praktik, utan som ett dynamiskt förlopp där olika professionaliseringslogiker samexisterar och periodvis ersätter varandra beroende på organisatoriska villkor och befattningens krav.

Studien identifierar tre idealtypiska professionaliseringslogiker: praktikdriven professionalisering, utbildningsdriven professionalisering samt professionalisering genom förväntad expertis. Tillsammans synliggör idealtyperna hur basofficerare utvecklar professionell kompetens genom både formella utbildningsinslag och informella lärprocesser i tjänst. Analysen visar samtidigt att relationen mellan utbildning, praktik och organisatoriska anspråk präglas av både förstärkande mönster (*fit*) och spänningar (*misfit*). Särskilt tydligt är ett återkommande *misfit* där organisatoriska krav på expertis och ansvar föregår utbildningsstöd, introduktion och tydlig progression. Detta innebär att professionalisering i flera fall drivs fram av praktiska krav snarare än av planerad kompetensutveckling.

Sammantaget indikerar detta en förklaringskedja där organisatoriska förväntningar på expertis driver fram ett ökat ansvarstagande i tjänsteutövningen, vilket förstärker praktikdriven professionalisering och kollegial socialisering som primära mekanismer för kompetensutveckling. *Misfit* mellan utbildningssystemets framdrivning och befattningens krav framträder därmed som en central drivkraft bakom de professionaliseringslogiker som identifierats i studien.

Empirin visar samtidigt att detta inte nödvändigtvis leder till låg professionalism. Tvärtom framträder en hög professionell standard och starka informella normer i kollektivet, där underlåtenhet att lösa uppgifter uppfattas som oacceptabel. Professionell expertis framstår därmed som reell och funktionsbärande, men utvecklad under villkor som i hög grad präglas av tempo, ansvar och krav på självständighet. Studien finner inte stöd för föreställningen om en ”räkmacka”. Snarare pekar resultaten mot en organisatorisk praktik där professionalisering ofta sker genom tjänstgöring i befattning och kollegialt stöd, där vardagen blir den primära arenan för lärande och expertisutveckling.

Genom att relatera idealtyperna till fit-modellen synliggör studien hur professionalisering formas av relationen mellan utbildningssystemets logik, praktikens krav och organisationens

anspråk på expertis. Detta angreppssätt bidrar till krigsvetenskaplig professionsforskning genom att erbjuda nya analytiska koncept som gör det möjligt att identifiera och jämföra professionaliseringsprocesser i organisatoriskt komplexa officersroller. Resultaten är analytiskt generaliserbara i Yin's mening, där idealtyperna utgör analytiska verktyg som kan prövas i andra militära kontexter med liknande organisatoriska och funktionella villkor.

7.1 Implikationer för officersprofessionen och ämnet krigsvetenskap

Studien har även implikationer för officersprofessionen och ämnet krigsvetenskap. Försvarsmaktens operativa effekt bygger på att professionell expertis utvecklas och vidmakthålls på ett hållbart och planerbart sätt. När professionalisering i hög grad drivs av informella krav och individuellt ansvar kan organisationen bli sårbar för personalomsättning och kompetensbortfall. Detta aktualiserar ett professionellt och etiskt ansvar för att säkerställa att kraven på expertis i befattning motsvaras av rimliga förutsättningar i form av introduktion, utbildningsstöd och strukturerad kompetensutveckling. För krigsvetenskapen innebär resultaten ett argument för att professionalisering och PME inte enbart bör studeras som utbildningssystem eller styrdokument, utan som praktikinära processer där organisatoriska villkor och vardaglig tjänsteutövning utgör centrala analysnivåer.

7.2 Vidare forskning och identifierade kunskapsbehov

Mot bakgrund av resultaten framträder flera kunskapsbehov. Vidare forskning bör särskilt undersöka hur professionalisering genom förväntad expertis påverkar yrkets långsiktiga hållbarhet, exempelvis genom studier av arbetsbelastning, ansvarskultur och organisatoriska risker kopplade till begränsad introduktion. Ett relevant nästa steg är även jämförande studier mellan vapengrenar och funktioner för att, genom hypoteser, pröva om de identifierade professionaliseringslogikerna är flygvapenspecifika eller uttryck för bredare mönster. Sammantaget visar studien att förståelsen av militär professionalisering behöver utvecklas i riktning mot hur expertis faktiskt formas i praktiken – och vilka organisatoriska villkor som möjliggör eller försvårar en hållbar professionell utveckling.

Redovisning av generativ AI och AI-assisterande verktyg i skrivprocessen

I studien har ChatGPT använts som ett stöd för att pröva alternativa formuleringar, förtydliga metodologiska resonemang och stärka textens språkliga precision och struktur. Klang.AI har

använts för initial transkribering av inspelade intervjuer. Samtliga analytiska moment har genomförts självständigt av författaren, vilken tar ansvar för studiens innehåll.

Litteratur och referensförteckning

Brooks, Risa. *Beyond Huntington: U.S. Military Professionalism Today*. Carlisle, PA: U.S. Army War College Press, 2021. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.3036>.

Clausewitz, Carl von. *Om kriget*. 3:e uppl. Övers. Hjalmar M. Falk och Anders W. Åkerhielm. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1991.

David, Matthew, och Carole D. Sutton. *Samhällsvetenskaplig metod*. 4:e uppl. Övers. Boel Bennet. Lund: Studentlitteratur, 2016.

Enstad, Anders, och Rune Hagen. *No Common Understanding? A Scoping Review of Professional Military Education in the Twenty-First Century*. Oslo: Norwegian Defence University College, 2025. <https://doi.org/10.1080/00313831.2025.2459408>.

Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Anders Sundell, Ann Towns, och Lena Wänglund. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 6:e uppl. Stockholm: Wolters Kluwer, 2023.

Försvarshögskolan. *FHS regler för hantering av etik och personuppgifter i självständiga studentarbeten*. Stockholm: Försvarshögskolan, 28 april 2023.

FV-Kollega. "Flygvapnets räkmacka." *Militär Debatt*, 29 mars 2025. Hämtad 9 februari 2026. <https://militardebatt.com/2025/03/29/flygvapnets-rakmacka/>.

Guillemin, Marilys, och Lynn Gillam. "Ethics, Reflexivity, and 'Ethically Important Moments' in Research." *Qualitative Inquiry* 10, nr. 2 (2004): 261–280. <https://doi.org/10.1177/1077800403262360>.

Huntington, Samuel P. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil–Military Relations*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2002.

Janowitz, Morris. *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. New York: Simon & Schuster, 2017.

Libel, Tamir. "Professional Military Education as an Institution: A Short (Historical) Institutionalist Survey." *Scandinavian Journal of Military Studies* 4, nr. 1 (2021): 121–131. <https://doi.org/10.31374/sjms.79>.

Moskos, Charles C. "From Institution to Occupation: Trends in Military Organization." *Armed Forces & Society* 4, nr. 1 (1977): 41–50. <https://doi.org/10.1177/0095327X7700400103>.

Móði. "Det är inte en kaptenskurs flygvapnet behöver." *Taktisk.se*, 29 mars 2025. Hämtad 9 februari 2026. <https://www.taktisk.se/2025/03/29/det-ar-inte-en-kaptenskurs-flygvapnet-behoover/>.

Pawson, Ray. "Theorizing the Interview." *British Journal of Sociology* 47, nr. 2 (1996): 295–314. <https://doi.org/10.2307/591728>.

Schön, Donald A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books, 1983.

Snider, Don M. *Dissent and Strategic Leadership of the Military Professions*. Carlisle, PA: U.S. Army War College Press, 2008. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2008.01.006>.

Soeters, Joseph, och Erik de Waard. "How the Military Can Profit from Management and Organization Science." I *Social Sciences and the Military: An Interdisciplinary Overview*, red. Giuseppe Caforio, 181–196. London: Routledge, 2006. <https://doi.org/10.4324/9780203966778-17>.

Kurs 2UK045

Stapley, Emily, Sally O’Keeffe, och Nick Midgley. “Developing Typologies in Qualitative Research: The Use of Ideal-Type Analysis.” *International Journal of Qualitative Methods* 21 (2022): 1–9. <https://doi.org/10.1177/16094069221100633>.

Vetenskapsrådet. *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet, 2017.

Ydén, Karl. “Unpacking the Concept of the Military Profession.” *Defence Studies* 23, nr. 4 (2023): 165–186. <https://doi.org/10.31374/book2-h>.

Ydén, Karl, och Hans Hasselbladh. *En kår på rätt kurs? En ESO-rapport om försvarets framtida kompetensförsörjning*. ESO 2010:1. Stockholm: Finansdepartementet, 2010.

Yin, Robert K. *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. 6:e uppl. Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2018.

Bilaga 1 – Intervjuguide

Att tänka på som intervjuare:

✓ Intervjua öppet och lyssnande:

Ställ en huvudfråga—tystna—vänta. Låt respondenten tala klart.

✓ Följ upp med neutrala sonderingar

Exempel: "Hur tänker du då?", "Kan du utveckla det?", "Kan du ge ett exempel?", "På vilket sätt då?"

✓ Undvik allt som kan tolkas som värdering

Inte: "Det låter ju som ett problem?"

Utan: "Hur upplevde du den situationen?"

✓ Undvik att bekräfta

Inte: "Ja precis!"

Använd: "Jag förstår. Berätta gärna mer om..."

✓ Avbryt aldrig en pågående berättelse

Respondentens narrativ är datamaterial.

✓ Var uppmärksam på glidningar

Om intervjun glider mot utvärdering av FM/ledningen, sekretessklassad verksamhet etc. styr tillbaka genom:

"Jag förstår. Skulle du kunna beskriva hur du själv upplevde det ur ett professionellt utvecklingsperspektiv?"

INTERVJUGUIDE BASOFFICERARES PROFESSIONALISERING

Inledning

- Tacka för deltagande.
- Förklara syftet kort: *Att förstå hur basofficerare utvecklar professionalism i Flygvapnets vardagliga praktik, utbildning och tjänsteutövning.*
- Betona att:
 - Inget handlar om att bedöma individ eller förband.
 - Fokus ligger på erfarenheter, inte rätt eller fel svar.
 - Anonymitet är garanterad.
 - Vi ska inte beröra sådant som är sekretessklassat.
- Be om tillstånd att spela in.

BLOCK 1 – Uppvärmning och bakgrund

- Kan du kort beskriva din militära bakgrund och din nuvarande befattning?
- Hur länge har du arbetat som basofficer, och i vilka typer av verksamhet?
- När du tänker tillbaka på din tid som officer – vilka erfarenheter skulle du säga varit mest formande hittills?
- Hur ser din nuvarande befattning och dina ansvarsområden ut?

BLOCK 2 – Yrkesrollen, professionalitet och krav

- Hur skulle du beskriva vad det innebär att vara basofficer i Flygvapnet?
 - Vilka delar av rollen ser du som mest centrala?
- Vilka förväntningar upplever du att organisationen har på dig i rollen som basofficer?
 - Hur märks de i vardagen?
- Finns det även förväntningar eller ideal som kommer från kollegor, chefer eller förbandets kultur?
 - Hur påverkar det ditt sätt att agera i rollen?
- Hur skulle du beskriva vad som förväntas av dig i din krigsbefattning?
 - Vilken typ av ansvar och expertis bygger den på?
 - Hur tydlig upplever du att den kravbilden är?
- Vad innebär det att vara professionell?
- Vilka förväntningar har du själv på din professionalitet?
 - Har din egen bild av vad som är ”professionellt” förändrats med tiden?
 - Kan du ge något exempel på när du kände dig professionell?
- Finns det delar av yrkesrollen som du upplever är otydliga eller svåra att tolka?
 - Hur hanterar du sådana situationer?

BLOCK 3 – Utbildning, kurser och övningar

- Hur har de utbildningar du genomfört (t.ex. grundläggande utbildning, befattningskurser, fördjupningar) påverkat din professionella utveckling?
- Vilka utbildningsmoment, kurser eller övningar har varit mest betydelsefulla för din utveckling?
 - Varför just dessa?
- Hur upplever du att övningar bidrar till din professionella utveckling?
 - Kan du ge exempel?

Kurs 2UK045

- I vilken utsträckning upplever du att övningar prövar dig i din krigsbefattning?
 - Hur påverkar det ditt lärande?
 - Är detta annorlunda jämfört med vardagen?
- Är det något i utbildningssystemet som du saknar eller hade behövt mer av för att utvecklas i rollen?

BLOCK 4 – Praktiskt arbete och lärande i tjänsten.

- Hur upplever du att dina arbetsuppgifter och ansvar påverkar din professionella utveckling?
- Vilka delar av ditt faktiska arbete utvecklar dig mest?
 - Kan du ge ett konkret exempel?
- Hur påverkas ditt lärande av de förutsättningar du arbetar under – till exempel tempo, teknik, ansvar eller arbetsbelastning?
- Hur väl tycker du att dina faktiska arbetsuppgifter förbereder dig för din krigsbefattning?
 - Finns det områden där kopplingen är stark?
 - Finns det områden där kopplingen är svag eller saknas?
- Hur påverkar de förutsättningar du arbetar under – som tempo, ansvar, teknik eller arbetsbelastning – din professionella utveckling?
 - På vilka sätt bidrar de?
 - På vilka sätt kan de begränsa?

BLOCK 5 – Visuellt elicitering**Instruktion till respondenten:**

”Jag vill visa dig en enkel modell med tre delar:

- anspråk på professionell expertis (O)
- utbildnings- och övningsinnehåll (E)
- det du faktiskt gör i tjänsten (P)

Här är tre cirklar med dessa delar. Du kan lägga dem på bordet och placera dem i relation till varandra så som du uppfattar att de förhåller sig i din professionella utveckling.”

Kurs 2UK045

Tryck på att det är fritt att använda bilderna fritt men att respondenten gärna får resonera om sin placering och motiv där bakom.

När respondenten har placerat:

- Vad betyder den placering du gjort?
- Finns något du vill lägga till eller justera när du ser dem visuellt?

BLOCK 6 – Relationer mellan utbildning, yrkesideal och faktisk tjänst

- När du tänker på allt vi har pratat om – hur hänger utbildning, yrkesideal och det du gör i vardagen ihop för dig?
- Finns det områden där du upplever att dessa delar inte riktigt passar ihop eller stödjer varandra?
 - Vad tror du gör att det blir så?
 - Hur påverkar det dig?
- Finns det även områden där du upplever att delarna förstärker varandra och drar åt samma håll?
 - Hur märks det?
 - Hur påverkar det dig?
- När du tittar på din placering i fit-modellen – vad säger den om hur de tre delarna förhåller sig i din professionella utveckling?

BLOCK 7 – Avslutande reflektion

- Är det något viktigt om din professionella utveckling som vi inte har pratat om ännu?
- Är det något du vill förtydliga i det vi pratat om?

Slutligen: Tacka och förklara hur materialet kommer att hanteras.

AVSLUTNING OCH EFTERARBETE**✓ Informera om nästa steg:**

- Transkribering.
- Anonymisering.
- Möjlighet att återkomma.

✓ Direkt efter intervjun:

Skriv korta minnesanteckningar om:

- Kontext
- Stämning
- Särskilt viktiga citat
- Spontana analytiska idéer

Bilaga 2 – Analyslogg: från empiri till idealtyper

Denna bilaga utgör en metodologisk analyslogg och syftar till att öka transparensen och spårbarhet (*audit trail*⁷³) i den genomförda idealtypsanalysen. Bilagan redovisar exempel på hur empiriska datapunkter reducerats till öppna koder och kluster som därefter använts som byggstenar i konstruktionen av idealtyper. Bilagan innehåller inte någon självständig resultatredovisning eller analytisk argumentation; studiens analys och slutsatser presenteras i resultatkapitlet.

Analytisk nivå	Beskrivning	Exempel från analysen
Datapunkt	Den minsta meningsbärande utsagan i intervjumaterialet.	<i>Jag har till exempel aldrig gått någon utbildning. att taktisera vattentjänst, som ett exempel. Det är ju sånt jag får lära mig själv till vardags och utveckla tillsammans med plutonen. Nu testade vi på det här sättet. Det blev inte bra. Detta blev bra. [DP 2666]</i>
Öppen kod	Induktiv etikett som beskriver datapunktens innehåll.	<i>Praktik kompenserar brister i utbildning/kurser.</i>
Kluster	Analytisk sorteringslåda där liknande koder samlas.	Lärande i praktisk tjänst
Idealtyp	Den renodlade, teoretiska professionaliseringslogiken.	Praktikdriven professionalisering

Tabell 1 - Översikt över analysens hierarki

Tabell 1 illustrerar med exempel hur datapunkter kodats och successivt grupperats till kluster och idealtyper.⁷⁴

⁷³ Emily Stapley, Sally O’Keeffe och Nick Midgley, ‘Developing Typologies in Qualitative Research: The Use of Ideal-type Analysis’, *International Journal of Qualitative Methods*, 21 (2022), s. 6.

⁷⁴ Ibid. s. 1.

Kluster	Semantisk Koherens	Kodexempel	Koppling till Idealtyp
Lärande i praktisk tjänst	Fokuserar på vikten av informellt lärande i tjänsteutövningen.	Hantverksfokus, Lärt mig i operationer, Tyst kunskap	Praktikdriven professionalisering
Övning och träning	Övning och träning som centrala arenor för att utveckla yrkesskicklighet.	Professionell utveckling genom övning.	Praktikdriven professionalisering
Professionell rolls förståelse	Professionalitet kopplas till rollen och att kunna agera tryggt och ansvarsfullt i praktiken, även under osäkerhet och komplexitet.	Professionell hantering av osäkerhet	Praktikdriven professionalisering
Vardagspraktik och arbetsinnehåll	Professionalitet formas i det dagliga arbetsinnehållet.	Arbetsinnehållets krav driver kompetens	Praktikdriven professionalisering
Organisationens villkor och ramar	Organisationens tempo, krav och villkors påverkan på utveckling.	Utbildningar inte hinner integreras i verksamheten pga. tempo.	Praktikdriven professionalisering
Formell utbildning – innehåll och funktion	Fokuserar på formella ramar och explicit kunskapsöverföring.	Kursinnehåll, Utbildningsmål, Lärobokskunskap.	Utbildningsförmiddlad professionalisering
Reflektion över utbildningssystemet	Fokuserar på utbildningssystemets struktur, progression och relevans.	GOU ger hög professionell kvalitet.	Utbildningsförmiddlad professionalisering
Krav, förväntningar och ideal	Fokuserar på legitimitet knuten till befattning, grad eller roll.	Rollbaserad expertis, Organisatoriska förväntningar, Befattningskrav.	Förväntad expertis
Kollegialt lärande och social praktik	Professionalitet utvecklas och vidmakthålls genom kollegiala praktiker	Kollegor fungerar som stöd och kunskapsbärare.	Förväntad expertis
Professionell rollförståelse	Professionalitet kopplas till rollen som förväntas bäras upp.	Rollförståelse kopplas till förväntningar.	Förväntad expertis
Karriärvägar och erfarenhetsuppbyggnad	Hur erfarenhet byggs genom karriärsystem, rotation och ansvarsfördelning.	Karriärlogik formar expertisutveckling.	Förväntad expertis
Vardag kontra krig	Jämför vardagsuppgifter mot krigets krav.	Vardagens uppgifter är samma som i högre konfliktskalor.	Praktikdriven professionalisering

Tabell 2 - Klusterlogik

Tabell 2 redovisar samtliga kluster som användes som byggstenar i idealtypskonstruktionen, tillsammans med exempel på ingående öppna koder.⁷⁵

⁷⁵ Ibid.

Idealtyp	Central mekanism	Syn på expertis	Ansvar för professionaliseringen
Praktikdriven professionalisering	Erfarenhetsbaserat lärande, "tyst kunskap".	Utvecklas successivt genom handling.	Individen/kollegiet (informellt).
Utbildningsdriven professionalisering	Formell utbildning, explicit kunskap.	Överförs via strukturerade kurser.	Organisationen (formellt system).
Professionalisering genom förväntad expertis	Position/rollbaserad legitimitet, förväntningar.	Antas föreligga vid tillträde.	Individen (genom självläsning)

Tabell 3 - Sammanfattande överblick över kontrasterande logiker.

Tabell 3 sammanfattar de analytiska kännetecknen som användes för att särskilja idealtyperna i syntesarbetet. Tabellen ska förstås som en schematisk översikt av idealtypernas logik, inte som en resultatredovisning av empirin.⁷⁶

⁷⁶ Ibid. s. 2.